Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

MEDDELELSER
FRA

HISTORISK TOPOGRAFISK SELSKAB FOR GJENTOFTE KOMMUNE

REDIGERET AF L. GOTFREDSEN

J. M. Josephsen: Københavns Amts udviklingshistorie og det første amtsråds virksomhed i 1840-erne.

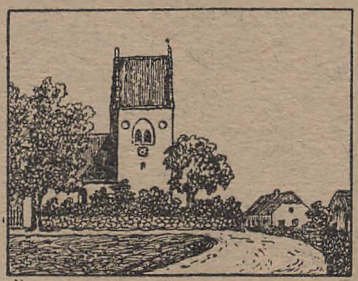

5. bind
2. hefte

23. hefte
1956

J. M. Josephsen

Københavns Amts udviklingshistorie
og
det første amtsråds virksomhed i 1840-erne

Foredrag, holdt i
Historisk-topografisk Selskab for
Gentofte Kommune

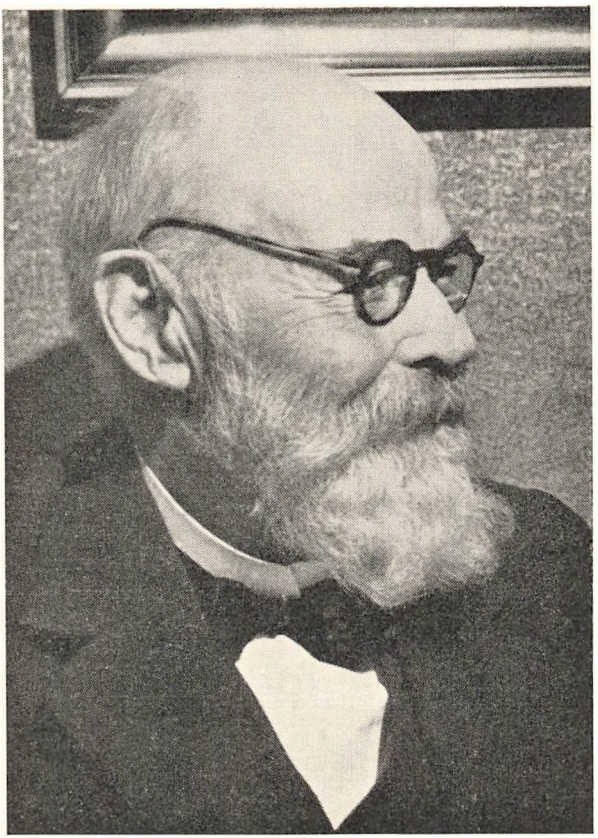

J. M. Josephsen

J. M. Josephsen bosatte sig i Gentofte Kommune omkring århundredskiftet. Som ivrig forkæmper for den socialdemokratiske bevægelse var han med til at stifte Hellerup socialdemokratiske Forening, og han var en overgang formand for fællesstyrelsen for kommunens socialdemokratiske foreninger. Josephsen var dengang murer, og i en årrække fungerede han som formand for Murernes Fagforening for Ordrup og omliggende Byer, samtidig med at han var medlem af hovedbestyrelsen for Murerforbundet i Danmark.

J. M. Josephsen var jyde, født 9. marts 1869 i Ydby i Thy, hvor hans far var husmand. Han gennemgik teknisk skole og tog senere præliminæreksamen, som han efterhånden udvidede med tillægsprøver i fransk, latin og græsk, en ikke helt almindelig uddannelse for en murer. Fra nytår 1911 blev han redaktionssekretær ved Social-Demokraten, et hverv, han varetog i mere end 25 år.

I 1910 var J. M. Josephsen blevet indvalgt i Københavns amtsråd. Med en levende flid og interesse gik han op i arbejdet her, og det bør nævnes, at han i nært samarbejde med sin kollega i rådet, daværende rektor, dr. Ernst Kaper, øvede en meget energisk indsats for gennemførelse af projektet til et nyt amtssygehus i Gentofte Kommune.

Mandatet i amtsrådet førte en mængde andre tillidshverv med sig; det skal nævnes, at Josephsen i årene 1915—44 var landvæsenskommissær, 1917—45 revisor i NESA, 1919—44 medlem af Gentofte Kommunes bygningskommission, 1925—39 skatterådsmedlem samt 1937—39 medlem af skoledirektionen for Københavns Amt. For sin mangesidede indsats i det offentlige liv var J. M. Josephsen dekoreret med fortjenstmedaljen i sølv.

Efter sin udtræden af amtsrådet i 1943 helligede Josephsen sig den stilfærdige syslen med amtsrådets historie. Han arbejdede uhyre grundigt, og hans hukommelse var helt op i hans sidste leveår ligefrem fantastisk. Han var levende interesseret i Historisk-topografisk Selskabs virksomhed, og med største trofasthed mødte han frem, når selskabet sommer eller vinter kaldte på sine medlemmer, altid veloplagt, altid med et skær af venlighed og hygge omkring sig.

J. M. Josephsen døde den 14. januar 1954 på det amtssygehus, han tredive år i forvejen havde været med til at gennemføre.

L. Gotfredsen.

I gamle dage, hvorved her menes tiden før enevældens indførelse under Frederik III i 1660, var vort land ikke som nu inddelt i amter med amtmænd og amtsråd, men i len, af hvilke der dengang var 62. Af disse blev 50 benævnt hovedlen og 12 smålen. Lenene bestyredes af lensmænd, hvis antal dog ikke var 62, fordi nogle lensmænd havde 2 eller flere len at bestyre. I 1660 blev lenene omdannet til amter, og de fleste lensmænd blev amtmænd, foreløbig med væsentlig de samme funktioner som hidtil lensmændene, og amternes grænser faldt de fleste steder sammen med de gamle lensgrænser. 14 af de hidtidige lensmænd blev ikke amtmænd, dels fordi enkelte steder et smålen blev sammenlagt med et nabolen til eet amt, og dels fordi nogle af lensmændene fik flere amter at administrere. Tid efter anden blev flere småamter enten sammenlagt med eller delt mellem naboamter således, at antallet af amter i 1793, der var et skelsættende år, var gået ned til 48 foruden Færøernes amt.

Sådanne sammenlægninger fandt sted, når amtmanden i et amt enten var død eller blev forflyttet, eller — hvad også nu og da skete — faldt i unåde. Som et typisk eksempel på vekslende nåde og unåde kan nævnes den første amtmand i Kronborg amt, Ejler Holck, der i 1662 faldt i unåde og blev arresteret, men atter samme år løsladt og genindsat i sit embede. I 1668 faldt han atter i unåde og blev afskediget, men i 1670 amtmand for 3. gang. I 1671 købte han godset Nygård på Fyn og fik året efter af dette oprettet baroniet Holckenhavn, der endnu næsten 300 år efter stadig er i samme families eje.

Det kan synes, som om amtmændene i hine tider ikke tog deres embedsgerning særlig alvorligt. Foruden amtmandsstillingen beklædte de tillige ofte andre embeder, og havde en amtmand flere amter under sig, kunne disse ligge så langt fra

hinanden, at han umuligt kan have udrettet nogen som helst nyttig gerning i dem. Men det gjorde amtmændene ofte heller ikke, idet de holdt vikarer til at passe amtmandsforretningerne. Nævnes kan således den første amtmand over Svenstrup amt på Sjælland, Oluf Brockenhuus, der siden 1641 havde været lensmand over Svenstrupgårds len og samtidig havde to andre len så langt borte som i Norge: Tune og Vemb. Ivar Rosenkrantz, der sad som amtmand over Københavns amt 1709-23, var på samme tid gesandt i London og opholdt sig i udlandet i 7 år. Stiftamtmand Henrik Adam Brockenhuus var samtidig amtmand over Roskilde, Bornholms og Færøernes amter.

Der var amtmænd, der aldrig satte deres fødder på deres amters jord, men hvad —, de havde jo æren og embedsindtægterne, og så må dette jo have været dem nok. Fra 1660 til 1816, da den nu genoplivede lagmandsinstitution på Færøerne blev ophævet, var der i alt 13, som foruden at være amtmænd andre steder i riget tillige var amtmænd på Færøerne; men ikke en eneste af dem betrådte nogen sinde øernes jord. De lod lagmændene passe amtmandsforretningerne og nøjedes selv med indtægterne. Den mand, som har været indehaver af alle tiders rekord med hensyn til ophobning af vigtige embeder, er sikkert Johan Christoffer v. Kørbitz til hovedgården Hellerup på Fyn. Han begyndte som lensmand over Københavns slots len og blev derpå amtmand over Københavns amt fra 1660, til han døde i 1682. Efterhånden blev der betroet ham en mængde andre embeder. Han var således stiftsbefalingsmand, rigsmarskal, amtmand over 6 amter, havde inspektionen over de kongelige regalier, præsiderede hos ærkebiskoppen, havde inspektionen over Merløse herred, overtilsynet med skovene i Frederiksborg amt, var præsident i det tyske kancelli, rigsråd, medlem af gehejmekonseilet, vicepræsident i det højeste krigsråd, medlem af statskollegiet og krigskollegiet samt assessor i Højesteret. Han har altså i høj grad nydt den enevældige konges gunst og været en mægtig mand, der endog kunne sætte sig ud over love og anordninger, hvilket han demonstrerede blandt andet ved at tillade eller måske endda tilskynde oprettelse af et traktørsted på Frederiksberg, hvilket var stridende mod staden Københavns privilegier. Men han ville gerne have et sted, hvor han kunne tage ind for at få en hjertestyrkning, når han kom på de kanter. Efter traditionen skal han have holdt umådelig meget af mad og

drikke, ikke mindst af det sidste. Han var som så mange andre stormænd i de tider født i Tyskland, og han døde også i Tyskland, formodentlig under et besøg der, da han som indehaver af så mange vigtige embeder lige op ad tronens fod dog vel neppe har haft varigt ophold i udlandet.

Nogle amtmænd var forpagtere af deres amter og skulle svare en vis årlig afgift til kronen. Indkomsterne hertil og til deres eget provenu måtte de erhverve ved driften af de kongelige gårde, der lå i deres amter, og gav disse ikke et udbytte, som fandtes tilfredsstillende, lagde amtsforpagteren skat på bønderne. Men de fleste amtmænd var rene embedsmænd med faste gager, der — i hvert fald nogle steder — var svimlende. Grev Knuth til Bonderup i Holbæk amt, amtmand over Københavns amt 1831-45, havde en gage på 4.800 rbd. foruden 1.000 rbd. til kontorhold. Hvor stor en sum dette egentlig var, får man et begreb om, når man sammenligner med en anden embedsmandsgage: i hans tid blev der i amtet ansat en vejinspektør med forpligtelse til at ofre al sin tid i amtsvejvæsenets tjeneste, og hans gage var 450 rbd. om året, altså ikke en tiendedel af amtmandens, og så var vejinspektøren endda forpligtet til for egen regning at holde hest til sin befordring på vejene.

Selv om de allerfleste — hvis ikke alle — amtmænd var godsejere og således foruden deres embedsgager havde indtægter af deres godser, så var der dog nogle af dem, der ikke kunne få det til at løbe rundt. Således den første amtmand i Frederiksborg amt, Otto Pogwisch, der tillige var amtmand over Abrahamstrup amt og ejede 2 store godser: Saltø i det nuværende Sorø amt og Palstrup i Viborg amt. Han døde i gældsarrest. Og så var der Christoffer Schøller v. Bülow, der var amtmand over Københavns amt 1816—21. Han ejede 5 godser: Thybjerggård, Nordfeld, Gyldenholm, Ålebækgård og Oevelgönne. Han tilhørte en gammel tysk adelsslægt, der kunne føre sin slægtstavle tilbage helt til 1267. Han blev i 1818 dispenseret, fordi han var kommet under konkurs, og i 1820 blev han suspenderet, efter at han havde forbrugt offentlige midler til egen fordel. I 1821 blev han ved højesteretsdom frakendt sit embede og dømt til at hensættes i fængsel, indtil det besvegne beløb var tilbagebetalt, og samtidig blev han ved kgl. resolution frataget rang og adelsrettigheder for sin person. Han kom dog ikke i fængsel, for under retssagen flygtede han til Tyskland, hvor

hans tyske gods muligvis var unddraget konkursen, så han der havde noget at falde tilbage på. Han døde i 1830. Under behandlingen af hans bo, der først sluttede i 1829, blev statens interesser varetaget af en prokurator Stahlfeldt, der herfor modtog et honorar på 100 rbd., hvilket kan synes meget beskedent for en halv snes års arbejde.

Som nævnt blev der i 1660 af de 62 len oprettet næsten lige så mange amter, og da nogle af dem var relativt store, måtte andre blive meget små, helt ned til en 2–3 sogne. Ved forordning af 4. september 1793 blev amternes antal ved en kraftig omlægning og sammenlægning bragt ned til 18 foruden Færøernes amt. Sammenlægningen skete dog ikke med det samme, men efterhånden som der indtrådte embedsledighed, eller andre forhold gjorde det muligt eller ønskeligt. Sammenlægningen af Københavns og Roskilde amter skete således først i 1808, og når man skal se på, hvorledes det nuværende Københavns amt er blevet til, møder man navnene på 4 andre amter, som Københavns amts tilblivelseshistorie har berøringspunkter med. Disse er Svenstrup, Roskilde, Abrahamstrup og Frederiksborg amter samt desuden staden København og Roskilde købstad.

I 1660 var Københavns amt meget større end den nuværende Københavns amtsrådskreds, og Roskilde amt var med undtagelse af 8 sogne i Ramsø herred, der hørte under Svenstrup amt, omtrent af samme størrelse som den nuværende Roskilde amtsrådskreds, men Roskildegårds len havde tidligere været meget større, idet både Alsted og Ringsted herreder i det nuværende Sorø amt havde hørt under dette len. Svenstrup amt fik ikke nogen lang levetid, kun 5 år. Det blev ophævet i 1666; de 8 sogne af Ramsø herred blev lagt under Roskilde og det øvrige under Ringsted amt. Samtidig blev Svenstrupgårds gods, der hørte under kronen, solgt til biskop Hans Svane i hvis slægts eje det forblev til 1751.

I 1681 blev Abrahamstrup amt indlemmet i Roskilde amt og vedblev at høre under dette indtil 1808, da den øvrige del af Roskilde amt blev sammenlagt med Københavns amt. Ved denne lejlighed blev det tidligere Abrahamstrup amt, der bestod af de 7 sydligste sogne af Horns herred, lagt under Frederiksborg amt.

Oprindelig bestod Københavns amt af Smørum og Sokkelund herreder og hele øen Amager foruden Slagslunde, Ganløse og

Farum sogne af Ølstykke herred. Desuden hørte 3 enklaver inden for staden Københavns grænser til amtet, nemlig Slotsholmen med Københavns slot, hvor først lensmændene og siden amtmændene i en årrække havde bolig og kontorer, endvidere et areal på ca. 16 ha lige uden for Vestervold, kaldet Dronningens enghave, der hørte til Frederiksberg-Hvidovre, og hvor nu Tivoli, Hovedbanegården, Glyptoteket m. v. er beliggende, samt endelig et areal på ca. 10 ha af Ryvangen, kaldet Tuborg vang. Denne enklave hørte til Gentofte og var beliggende vest for Strandvejen ud for den nuværende Havnevej. På amagersiden fulgte amtsgrænsen Kristianshavns vold, medens den vest for Kalvebodstrand løb mellem Vesterfælled og Valby marker. Her kunne rigtignok ingen grænse påvises, da fælleden og Valby marker gik ud i eet, og når der ikke var sæd på marken, græssede de københavnske borgeres og valbymændenes kreaturer mellem hverandre, horn mod horn, som man kaldte det. Da der i 1694 opstod tvistigheder om grænsen her, blev det ved tingsvidne fastslået, at en grænse her aldrig havde været afstukket. Herfra løb stadens grænse mod amtet ad den linie, der nu dages af Enghavevej, Kingosgade, Boyesgade og Værnedamsvej til St. Jørgens sø, hvis nordvestside den fulgte til ladegårdsåen for derefter at gå langs denne og følge denne til Nordre Fasanvej og dreje mod nord langs Lygten og Lersørenden til Lyngbyvej. Fra vestsiden af Emdrup sø fulgte linien i det væsentlige den nuværende grænse mellem København og Gentofte. Tidligere havde Rosbækken indtil 1643 eller 1644 dannet grænsen. At grænseflytningen var sket et af disse år, blev i året 1700 fastslået ved tingsvidne, idet de ældste bymænd i Gentofte kunne huske, at bønderne da havde fået nedsættelse i deres landgilde, fordi de havde mistet Ryvangen, som havde hørt med til deres fællesskab.

Mod syd og vest var amtets grænser Lille Vejleå, Hoveå og Værebroå og mod nord den nuværende grænse mod Frederiksborg Amt, dog med den ændring, at de 3 tidligere nævnte sogne af Ølstykke Herred hørte under Københavns amt.

Siden 1660 er amtets og amtskommunens område dels forøget, dels formindsket ikke mindre end 12 gange. Den første grænseflytning skete i 1685, da de 3 sogne Karlebo, Bloustrød og Birkerød af Lynge-Kronborg Herred blev indlemmet i amtet. Disse 3 sogne havde tidligere sammen med Hørsholm og

øen Hven udgjort Hørsholm len; men i 1581 blev Hven udskilt af dette len og lagt under Skåne og blev derfor — efter svenskekrigen — i 1660 sammen med denne landsdel afstået til Sverige. Var denne udskillelse af øen fra Hørsholm len ikke sket, var måske Hven forblevet ved Danmark.

I 1700 blev de 3 sogne atter udskilt af amtet og lagt under Frederiksborg amt.

I følge forordning af 18. november 1791 blev den del af Torslunde sogn, der ligger syd for Lille Vejleå, og hvorpå hovedgården Benzonsdal er beliggende, udskilt af Roskilde amt og lagt under Københavns amt, og 9 år senere blev Slagslunde, Ganløse og Farum sogne fra Københavns amt lagt under Frederiksborg amt.

I følge resolution af 2. september 1808 deltes Roskilde amt således, at de 7 sydligste sogne af Horns herred — det tidligere Abrahamstrup amt — blev lagt under Frederiksborg amt, medens den del af amtet, der nu udgør Roskilde Amtsrådskreds, blev sammenlagt med det hidtidige Københavns amt under navnet Københavns amt.

I 1849 udskiltes Slotsholmen med slottet og indlemmedes i staden København, der endvidere i 1867 ved kgl. resolution fik tilladelse til at indlemme Dronningens Enghave: de 16 ha uden for Vestervold, men på den betingelse, at lodsejerne først skulle give deres minde dertil, og dette måtte magistraten vente på i 21 år, således at indlemmelsen først skete i 1888.

Ved lov af 7. april 1899 udskiltes Frederiksberg kommune fra 1. april 1900 af amtskommunen.

Det samme skete med Sundbyerne i 1902.

Den 1. april 1907 foretoges en grænseregulering mellem København og Gentofte, således at hele Hellerup stationsbygning, der før lå med en halvdel i hver af de to kommuner, sammen med vogterhuset nord for stationen kom til at høre til København. Samtidig foretoges et mageskifte, hvorved Enklaven i Ryvangen blev lagt til København, medens Callisensvej, hvis hele sydside og nordsiden fra Svanemøllevej til Ryvangs Allé hidtil havde tilhørt København, kom under Gentofte Kommune.

Endelig blev ved kgl. resolution af 24. februar 1938 St. Jørgensbjerg fra 1. april samme år udskilt af amtet og indlemmet i Roskilde købstad.

Efter amternes oprettelse i 1660 hengik henved et par hundrede år, inden der — efter landkommunalanordningen af 13. august 1841 — blev indført kommunalt selvstyre ved sogneforstanderskaber i sognekommunerne og amtsråd i amtskommunerne. Men betingelserne for den almene befolknings deltagelse i dette selvstyre var strenge og alt andet end demokratiske. Hverken lærere, købmænd, husmænd eller håndværkere — for slet ikke at tale om arbejdere — havde valgret eller valgbarhed, og det samme var for øvrigt tilfældet med professorer, læger, sagførere og andre intellektuelle, med mindre de da var ejere af fast ejendom; både valgret og valgbarhed var uløseligt knyttet hertil. For valgret og valgbarhed til sogneforstanderskaberne krævedes foruden 25 års alder og hæderlig vandel, at man skulle være ejer eller fæster af mindst 1 td. hartkorn eller bygninger undergivet arealskat til en forsikringsværdi af mindst 1000 rdl. sølv. Desuden havde forpagtere af mindst 6 tdr. hartkorn valgret og var valgbare, medmindre ejeren selv gjorde krav på denne ret, hvilket der dog ikke var hjemmel for, hvis han ejede 32 tdr. hartkorn eller derover, da han i så fald var født medlem af sogneforstanderskabet. I et sådant tilfælde tilfaldt der altså godset dobbelt valgret. Sognepræsten var født medlem af forstanderskabet i sit pastorat og herredsfogeden eller birkedommeren af alle forstanderskaber i jurisdiktionen.

Amtsrådene skulle i følge anordningen foruden af amtmanden som formand bestå af 7 medlemmer. Blandt disse skulle den ene være en af amtets provster, valgt af kancelliet. Af de andre 6 skulle sædegårdsejerne, hvor disse tilsammen ejede mindst halvdelen af amtets hartkorn, af deres midte vælge 3, eller kun 2, og de øvrige 3 eller 4 skulle vælges af en valgmandsforsamling, hvortil hvert sogneforstanderskab sendte 1 medlem.

I amter, hvor lensbesiddere rådede over mindst 500 tdr. af amtets hartkorn, var disse desuden fødte medlemmer af amtsrådet, dog kun i et antal af 2. For så vidt der var flere, skulle mandatet gå på skift mellem dem hvert 6. år, således at der begyndtes med dem, der havde det største hartkorn, medmindre de indbyrdes kunne blive enige om en anden rækkefølge.

Til amtsrådsvalg var der således ingen personlig valgret undtagen for sædegårdsejerne, af hvilke der i Københavns amtsrådskreds var 5: krigsassessor Kalko, Bernstorff, grev Schulin, Frederiksdal, etatsråd Tutein, Edelgave, godsejer Thalbitzer,

Katrinebjerg, samt kaptajn Barfred, Benzonsdal. Ved lov af 10. marts 1852 bortfaldt lensbesiddernes ret til uden valg at tage sæde i amtsrådene. Dette havde ingen aktualitet i Københavns amt, hvis eneste lensbesidder, grev Schulin, ikke nåede op på de 500 tdr. hartkorn.

Som indledning til sin fortegnelse over medlemmer af de første amtsråd skriver la Cour, at da det ikke har været muligt at fremskaffe den første forhandlingsprotokol fra alle amtsråd, hvoraf det formentlig ville fremgå, hvilke lensbesiddere, der som fødte medlemmer fik sæde i amtsrådene, har han foretrukket kun at anføre de valgte medlemmer. Af denne fortegnelse fremgår, at sædegårdsejerne i 5 amter: Holbæk, Sorø, Præstø, Maribo og Svendborg amter har ejet mindst halvdelen af disse amters hartkorn og derfor har valgt 3 medlemmer. I Frederiksborg amt, hvor der kun var 1 sædegårdsejer, kom det første amtsråd derfor kun til at bestå af 6 valgte medlemmer, og på Bornholm, hvor der ingen sædegårdsejere var, kun af 5.

I alle de andre amter bestod amtsrådene sammen med amtmanden af 8 medlemmer, undtagen hvor lensbesiddere uden valg havde kunnet tage sæde. Sådanne steder var der altså 8 eller 9; dette højeste antal kan der kun have været i Sorø, Præstø og Maribo amter.

Sogneforstanderskaberne skulle efter anordningen træde i virksomhed fra nytår 1842 og amtsrådene fra 1. maj samme år.

I Københavns amtsrådskreds, hvor sædegårdsejerne ikke ejede halvdelen af hartkornet, skulle disse altså kun vælge 2 medlemmer foruden en suppleant, medens de kommunale valgmænd skulle vælge 4 og en suppleant. For valgbarhed til amtsrådet krævedes 30 års alder, hæderlig vandel og besiddelse af mindst 4 tdr. hartkorn i eje eller fæste eller bygninger til mindst 2000 rigsdalers værdi. Andre gårdfæstere, som ikke var arvefæstere, og sådanne, som brugte embedsjord, således præster og herredsfogeder, skulle have mindst 5 tdr. hartkorn for at være valgbare, og forpagtere af mindst 25 tdr. hartkorn var valgbare, når forpagtningskontrakten gjaldt valgperioden ud. Ejeren af den bortforpagtede hovedgård beholdt uanset forpagtningsforholdet sin valgbarhed og valgret i sædegårdsejernes klasse.

Der var således givet vidt spillerum med hensyn til de store ejendomsbesidderes deltagelse i det kommunale selvstyre, medens der var rejst snævre skranker for almuens deltagelse. Og så

Langebro set mod Christianshavn. Til venstre Blåtårn og til højre det såkaldte „Dronehus".
Tegning 1808 af C. W. Eckersberg. (Efter København før og nu).

var der dog dem, der mente, at man havde strakt sig for vidt ved at stille arvefæstere på lige fod med ejere.

Det første amtsrådsvalg i Københavns amtsrådskreds blev afholdt den 9. april 1842 i Nordre Birks tinghus „Blåtårn", der lå ud for den daværende Langebro, omtrent hvor nu Christiansgade nr. 20 er beliggende. Valgbestyrelsen bestod af amtmanden som formand og 2 andre medlemmer, som amtmanden ved det første valg skulle vælge blandt amtets større ejendomsbesiddere, og hertil udså han kommitteret i det kgl. rentekammer etatsråd Povelsen, Waldahl i Valby, og grev Schulin, Frederiksdal. Ved som det ene medlem at vælge etatsråd Povelsen overtrådte amtmanden anordningens bestemmelse om, at valget skulle foretages blandt de større ejendomsbesiddere. Grænsen mellem „større" og „mindre" ejendomme var sat ved 25 tdr. hartkorn, og etatsrådens ejendom var en almindelig bondegård. Men det var langtfra den eneste gang, amtmand Knuth så stort på love og anordninger.

Inden valghandlingen tog sin begyndelse, behandlede valgbestyrelsen en klage fra fhv. grosserer A. F. Beyer over ikke at være opført på listen over de mindre ejendomsbesiddere, der var valgbare til amtsrådet. Beyer, der var formand for Brønshøj-Rødovre sogneforstanderskab, og som var valgt til på dettes vegne at afgive stemme ved amtsrådsvalget, drev 3 gårde: Honevadsgård i Herlev, Frederiksgård i Brønshøj og Islegård i Rødovre, og han mente at besidde disse med fuld ejendomsret, men dette var ikke tilfældet, idet gårdene i virkeligheden tilhørte hans børn, hvorfor klagen blev afvist.

Man skred derefter til valg af de 6 medlemmer og deres suppleanter, og man enedes om, at sædegårdsejerne først skulle vælge deres repræsentanter og derefter valgmændene deres: de såkaldte mindre ejendomsbesiddere. Sædegårdsejerne valgte Kalko og Thalbitzer, medens Schulin blev suppleant. De kommunale valgmænd udpegede kammerråd Drewsen, Strandmøllen, etatsråd Povelsen, kroejer Zacharias Jacobsen, Rødevejrmølle kro, og landsover- samt hof- og stadsretsprokurator Balthazar Christensen, Grøndalsgården, Frederiksberg. Suppleant blev kaptajn Beutner, Springforbi.

Skønt der 3 dage forud for valget var afholdt prøvevalg, ved hvilket 14 af de kommunale valgmænd var til stede, og hvor

man var enedes om at vælge netop de 4 og den suppleant, som senere opnåede valg, spredte valgmændene ved selve valget deres stemmer på 13 forskellige kandidater, og ved det efterfølgende valg af suppleant blev der stemt på 5 forskellige. Denne

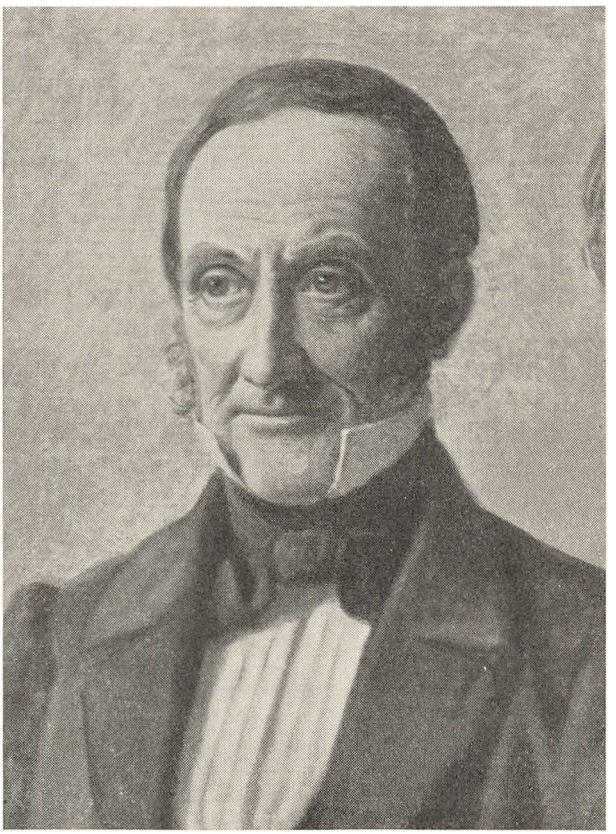

Balthasar Christensen, overretsprokurator 1802—82.
Medlem af Københavns amtsråd 1842; medlem af Folketinget 1849—53, 1866—73 og 1875—82, af Landstinget 1853—66,
Efter maleri af Constantin Hansen 1862 (Folketinget).

fremgangsmåde tyder ikke på megen respekt for indgåede aftaler.

Samarbejdet mellem amtmand grev Knuth og de valgte medlemmer i det første amtsråd var — sagt med et mildt ord — ikke det allerbedste. Allerede i det første amtsrådsmøde opstod der divergenser. Blandt andet vedtoges det med alle stemmer mod formandens, at møderne skulle holdes for åbne døre. Amtman-

den suspenderede denne beslutning, hvilket Balthazar Christensen offentliggjorde i „Fædrelandet", der indeholdt et udførligt referat af dette som af alle følgende møder.

Men det var ikke blot i det første amtsrådsmøde, at der var

Frederik Greve Knuth, 1787—1852.
Amtmand over Holbæk amt 1815—31, stiftamtmand over Sjællands stift og amtmand over Københavns amt 1831—45.
(Sjællands stiftamt).

splid mellem amtmanden og de valgte medlemmer. I næsten hvert eneste møde suspendere amtmanden beslutninger, der var truffet med alle stemmer mod hans. Dette kunne hænde flere gange i et enkelt møde; en gang suspendere han endog 5 i samme møde i øvrigt enstemmige beslutninger. Når disse var af større betydning, blev afgørelsen af de valgte medlemmer indanket for kollegiet, hvis resolutioner — for så vidt det frem-

går af forhandlingsprotokollen — altid gik amtmanden imod, men trods disse nederlag vedblev han ufortrødent at suspendere.

Skylden for disse uoverensstemmelser synes ikke ensidigt at kunne tilskrives kun den ene part. Fra begge sider vogtede man med en aldrig svigtende årvågenhed over, at den anden part ikke gik sine beføjelser for nær, og det regnede i så godt som alle møder med bebrejdelser mod amtmanden for ulovligheder, kompetenceoverskridelser, pligtforsømmelser og mange andre synder. I sommeren 1842 havde amtmanden uden om amtsrådet og for amtsfondens bekostning ladet istandsætte nogle veje i Dyrehaven. Da dette blev foreholdt ham, hævdede han, at det var sket efter pålæg, der var udstedt fra rentekammeret, før amtsrådet var trådt i virksomhed. Amtsrådet forlangte at få den pågældende skrivelse at se, men amtmanden nægtede at fremlægge den.

Da amtsrådets vejudvalg engang skulle foretage et eftersyn af landevejene, og det var af vigtighed, at amtmanden var med, var han misfornøjet med den dag, man havde bestemt hertil, og rådet overlod da til amtmanden at fastsætte dagen. Vejudvalget mødte på aftalt tid og sted, men amtmanden udeblev. Da man i det følgende møde afkrævede ham en begrundelse for udeblivelsen, nægtede han at svare.

Årsagen til disse mange stridigheder kan måske søges deri, at amtmanden har følt sig ilde berørt af den omstændighed, at han nu skulle have andre til at være medbestemmende i en række sager, hvis afgørelse han i de sidste 11 år og før den tid 16 år i Holbæk amt enevældigt havde truffet. Endvidere synes det klart, at han var langt mindre lovkyndig end i hvert fald to af medlemmerne: Povelsen og Balthazar Christensen, idet den vigtigste kvalifikation for en amtmand hidtil havde været adelskab. Først efter forordning af 26. januar 1821 krævedes der af den, der skulle bestride et amtmandsembede, fuldstændig juridisk eksamen, tilmed med laudabilis, men grev Knuth var allerede i 1815 i en alder af kun 28 år blevet amtmand over Holbæk amt. Af 391 personer, der indtil 1821 havde siddet inde med amtmandsembeder, var 360 adelige, og af de borgerlige var de fleste højtstående officerer.

Skønt det første amtsrådsvalg var afholdt den 9. april, og amtsrådet efter forordningen skulle træde i virksomhed fra 1. maj, ventede amtmanden helt til 10. juni med at indvarsle det

første møde, rimeligvis fordi han ønskede at trække tiden ud længst muligt, inden andre fik lejlighed til at stikke deres næser i, hvad han hidtil egenmægtigt havde afgjort. Det var hans absolutte ønske, at alt skulle gå på den gamle manér.

Den første sag af større vigtighed, som amtsrådet kom til at beskæftige sig med, og som forelå allerede i det første møde, var ligning af skat på hartkornet. Denne skat, der ved amtmandens tiltræden i 1831 var 2 mark halvårlig pr. td. hartkorn, var gradvis — samtidig med, at der var pådraget amtsfonden en betydelig gæld — steget til 7½ mark eller næsten det firedobbelte. Det var den højeste amtsskat i noget amt og næsten dobbelt så høj som i det amt, der kom nærmest efter. I mange amter var den kun 1 à 1½ mark og oversteg kun i meget få tilfælde 2 mark. Da amtmanden foreslog at bibeholde den hidtidige sats på 7½ mark, nedsatte amtsrådet et udvalg til at undersøge behovet. Dette udvalg, der bestod af Povelsen og Thalbitzer, gik meget grundigt til værks. Det gennemgik alle amtsfondens regnskaber til og med 1841 og kom herved til det resultat, at der af fonden var afholdt mange udgifter, der var denne uvedkommende, og at der på mange områder kunne indføres besparelser. Udvalgets arbejde resulterede i en meget omfattende betænkning, der fyldte ikke mindre end 5 spalter i „Fædrelandet" og konkluderede i, at en udskrivning på 3 mark var fuldt tilstrækkelig. Men dette kunne amtmanden ikke gå med til. Han fastholdt stædigt de 7½ mark, hvorefter sagen indbragtes til afgørelse i rentekammeret, der gav udvalget medhold.

Et andet betydningsfuldt spørgsmål, som skulle behandles af det første amtsråd, var klasseficeringen af de offentlige veje. Af disse fandtes 3 kategorier: de to hovedlandeveje Roskildevej og Helsingørs- eller Lyngbyvejen, hvis vedligeholdelse besørgedes af staten, men på amtsfondens bekostning; derefter de såkaldte mindre landeveje, der hidtil havde været under amtmandens, men nu kom under amtsrådets bestyrelse, og endelig de offentlige biveje, der under politimesterens tilsyn vedligeholdtes af kommunerne. Især i Nordre Birk var der en mængde af de „mindre landeveje".

Klassificeringen blev foretaget birkevis, og begyndelsen skete med Amager birk. Her var man hurtigt færdig, da der her kun fandtes Amager landevej, hvis vedligeholdelse i ifølge rentekammerresolution af 10. august 1840 var overdraget kommu-

nerne på Amager, mod at disse erholdt intraderne ved bommen. I Søndre Birk blev Gl. Køge landevej, Værnedamsvejen, Godthåbsvejen og vejen fra Katrinebjerg mølle gennem Sengeløse til Klovtofte alle klassificeret som offentlige biveje, med hvis vedligeholdelse amtsrådet ikke ville have noget at gøre. Gl. Køge landevej blev for øvrigt allerede i 1840-erne helt nedlagt, men et lille hundrede år senere — 1931-33 — genanlagt som amtsvej. Nordre Birk rummede en lang række veje: Frederikssundsvej, Frederiksborgvej, Mørkhøjvej, Gladsakse møllevej, Gammelmosevej, Ørnegårdsvej, Jægersborg allé, Ermelundsvej, Bernstorffsvej, Ordrupvej, Ordrup Jagtvej, Strandvejen og alle vejene i Dyrehaven. Alle disse var hidtil blevet vedligeholdt på amtsfondens bekostning, hvilket var en medvirkende årsag til amtsskattens stigning til de formidable højder. Bortset fra Frederikssundsvejen og Strandvejen blev de alle strøget af listen over de mindre landeveje og klassificeret som offentlige biveje med undtagelse af vejene i Dyrehaven, som man krævede, at fortvæsenet selv skulle vedligeholde. Dog ville man nok medtage Frederiksborgvej, hvis der kunne opnås tilladelse til opstilling af en bom for denne og Frederikssundsvej ved Lygten, hvor disse veje skilles. Amtmanden kæmpede bravt for, at man blandt de mindre landeveje også skulle medtage Gladsakse Møllevej, Mørkhøjvej, Jægersborg Allé, Ermelundsvej, Bernstorffsvej og Ordrupvej på grund af disse vejes „befærdsling" — en glose, som man da jævnlig anvendte i det vejtekniske sprog —, men amtsrådet gennemførte, at disse veje skulle være amtet uvedkommende.

Omtrent samtidig kom amtsrådet til at beskæftige sig med en langvarig strid mellem sogneforstanderskabet i Lyngby og en grosserer, der havde inddraget en del af Lyngby gade til sin have og ikke ville tilbagelevere arealet. Under denne sags behandling tildelte amtsrådet både politimesteren og amtmanden som overpolitimester hver en skarp irettesættelse for deres optræden i sagen, inden den blev indbragt for amtsrådet.

Et andet betydningsfuldt spørgsmål var macadamiseringen af Strandvejen fra Charlottenlund til amtsgrænsen ved Smidstrup. Dette arbejde måtte udføres stykkevis, fordi udgifterne hertil skulle afholdes af indtægterne fra bommen ved Slukefter. Da arbejdets første etape indtil Klampenborg var udført, fik to af Københavns borgerrepræsentanter, der havde lyststeder

ved Strandvejen, den idé, at vejen burde vandes om sommeren, således at man kunne mindske støvplagen, der var til gene både for de vejfarende og for beboerne, som fik deres haver ødelagt af støvet. Den ene af de to herrer, løjtnant Viglar, ind-

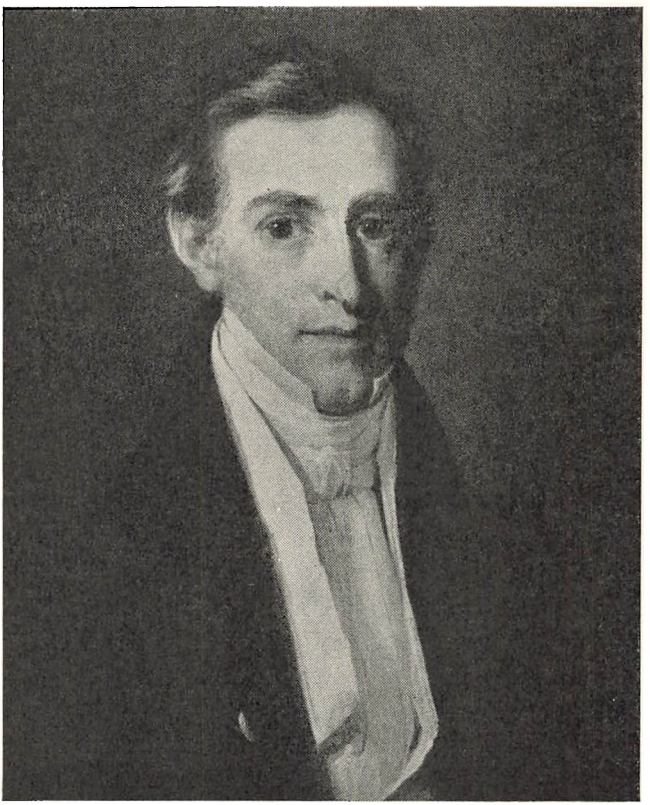

Henrik Greve Moltke, 1799—1847.
Amtmand over Københavns amt 1845—47.
(Sjællands stiftamt).

gav en allerunderdanigst ansøgning til kongen om allernådigst at ville befale, at Strandvejen om sommeren skulle vandes, og at der til dækning af de hermed forbundne udgifter blev foretaget en forhøjelse af bompengene, således at kørende i fremtiden skulle betale halvanden og ridende to gange den gældende takst. Med ansøgningen fulgte en nøje beregning over såvel etablerings- som driftsomkostninger.

Man foreslog, at der langs vejen blev gravet 25 brønde, der skulle forsynes med pumper, at der skulle opstilles vandbeholdere, samt at der skulle anskaffes 6 vandingsvogne, der skulle gennemkøre strækningen 2 gange om formiddagen og 2 gange om eftermiddagen.

Forslagsstillerne vidste, at amtsfonden ikke rådede over midler til etableringen, og tilbød derfor at yde et rentefrit lån på 7000 rdl., der skulle tilbagebetales efterhånden, som bomkassens indtægter tillod det. Lånesummen tilvejebragtes ved, at en række formuende grundejere langs Strandvejen tilskød hver 500 rdl.

Efter at den allerunderdanigste ansøgning havde været forelagt amtsrådet og var anbefalet af dette, blev den allernådigst bevilget.

Da nu vandingen var kommet i gang, indså Københavns magistrat, at skovgæster fra København ikke havde nogen større glæde af Strandvejsvandingen, når ikke strækningen fra Slukefter til Østerport også blev vandet. Magistraten indledede derfor underhandlinger med amtsrådet om vanding af dette vejstykke. Amtsrådet havde ikke noget imod at overtage entreprisen, hvis det samtidig fik tilladelse til at opstille en bom ved Lille Vibenshus. Imidlertid manglede man midler til etableringen, men her tilbød ingeniørkaptajn Tscherning og agent Suhr deres bistand, Suhr ved at tilbyde et kontant lån på samme betingelser som den øvrige del af Strandvejens vanding, Tscherning ved at tilsige sin hjælp til de tekniske forberedelser, dog således, at han ikke ville modtage „noget Honorar for denne sin Umage".

Efter at en afskovling var foretaget, kom vandingen i gang også på dette vejstykke, og nu kunne københavnerne tage i skoven uden at risikere en alt for voldsom tilsmudsning af søndagstøjet.

Den største opgave, det nye amtsråd fik at løse, blev imidlertid opførelsen af et nyt ting- og arresthus til afløsning af Blåtårn, der var utidssvarende som tinghus og helt umuligt som arresthus.

Som tidligere berørt lå Blåtårn, hvis officielle navn var Frederiksholms arrest, mellem Vestervoldgade og Kongens bryghus, ud for den daværende Langebro. Det var en grå, skummel, firkantet bygning i 3 etager. På pladsen udenfor var der ekse-

Hjørnehuset lige bag lygtepælen er Rådhusstræde 1.
Fotografi 1908. (Københavns Bymuseum).

kutionssted for kagstrygning og brændemærkning, og umiddelbart ved siden af lå lighuset, så det var ikke uden grund af amtsrådet, da det her holdt sit første møde, betegnede stedet som „mindre hyggeligt" og ikke kom der mere, men i den følgende tid — indtil udgangen af 1848 — holdt sine møder i amtmandsboligen, Rådhusstræde nr. 1, hvor nu postvæsenet har sit indleveringskontor 10.

Blåtårn var af Chr. V opført til fængsel og blev fuldført i 1685. I folkemunde fik det sit navn dels på grund af sit blåglasserede tegltag, dels fordi det blev benyttet i samme øjemed som sin navnfælle på Københavns slot, der blev nedrevet i 1731.

Det nye Blåtårn blev benyttet som fængsel for hofetaten, og her måtte også Det kgl. Teaters skuespillere afsone de dem idømte disciplinærstraffe. Tillige tjente det som fængsel for fanger fra Københavns amt. Ved kgl. resolution af 24. marts 1803 blev det endvidere tingsted for Københavns amts birketing i stedet for det hidtidige tingsted ved Ballerup.

I 1804 var der opført en tilbygning, og i 1831 blev der sat en 3. etage på. I denne indrettedes 9 arrester. I forvejen fandtes der 5 sådanne på 1. sal og 2 i stueetagen. Disse 2, der var bestemt for hofetaten og for gældsarrestanter, var de eneste i bygningen, der kunne opvarmes. Alle de andre var halvmørke og helt uden sol, og cellernes rumfang var så ringe, at det var småt nok til een fange, endsige til flere, og der måtte som oftest sidde to eller flere sammen i hver celle. Trapperne var bælgmørke og så snævre, at de umuligt tillod to personer at passere hinanden, og når nogen skulle op eller ned, måtte de først ved råb forvisse sig om, at ikke andre var på vej op eller ned. Gården, hvor fangerne skulle trække frisk luft, havde et areal på kun 40 kvadratalen eller som en lille stue.

En forfatter, generalkrigskommissær dr. med. J. V. Neergaard, der blandt sine mange interesser også beskæftigede sig med tanken om et forbedret fængselsvæsen, udgav i 1838 et skrift, hvori han rettede en stærk kritik mod fængslerne i almindelighed og mod Blåtårn i særdeleshed. For at skaffe sig et første hånds kendskab til forholdene havde han i sidste halvdel af 1837 overværet en række forhør over den frygtede tyv, morder, mordbrænder og frække benægter Ole Kollerød tillge med

hans medskyldige i det bestialske rovmord på kusken fra Nymølle Papirfabrik.

Dagbladet „Dagen" gengav Neergaards skrift i uddrag, og her berettes det, hvorledes fangerne i Blåtårn uhindret kunne føre samtaler gennem gulve og lofter, vægge og vinduer. Skildringen rummer en drastisk beretning om, hvorledes Ole Kollerøds kæreste, der samtidig sad arresteret, uden påklædning en nat var krøbet gennem et hul i loftet op til to mandlige fanger i etagen ovenover. På en nattevandring kom Ole Kollerød netop ind i hendes arrest, da hun vendte tilbage fra sin udflugt. Dette fejltrin tilgav han hende dog, da de atter var kommet på fri fod, idet han var „storsindet" nok til at erkende, at heller ikke han havde holdt sin sti ren.

Under sin sidste arrestation havde Ole Kollerød tillige med en anden arrestant, der sad sammen med ham, en nat skåret hul i loftet og var på den måde kommet op til kammeratens kæreste, og ved at bryde en dør op skaffede de sig adgang til en arrest, der rummede to andre kvindelige fanger.

Disse og lignende beretninger om fangernes idylliske samvær i Blåtårn vakte berettiget opsigt også på allerhøjeste sted, og dagen efter offentliggørelsen modtog Det Danske Kancelli et kgl. reskript af følgende indhold:

„I Anledning af, hvad der i Bladet „Dagen" for igaar, som uddraget af Generalkrigskommissær Neergaards Skrift, om Ole Kollerød med fleres Mordsag er optaget om Frederiksholms Arrester, ville Vi alndgst have Vort Cancelli paalagt aludgst at indberette, om bemeldte Arrester virkelig ere af den mangelfulde Beskaffenhed, at en sådan Communication imellem Arrestanterne, som i Annoncen er omtalt, kan finde Sted, da det isaafald vil være nødvendigt saavidt muligt at foranstalte en forandret Indretning af hint Fængsel i Vor Stad".

Imidlertid viste en undersøgelse, at den „forandrede indretning", som Kongen ønskede gennemført, umuligt lod sig realisere, dertil var bygningen både for skrøbelig, for gammeldags og for snæver, og den grund, hvorpå den lå, var alt for indskrænket til, at der kunne foretages en udvidelse. Der var i virkeligheden intet andet at gøre, end at opføre et helt nyt ting- og arresthus.

Om dette blev der nu talt og skrevet en mængde, men intet foretaget, før amtsrådet var trådt i virksomhed. Der skulle på

Tinghuset på Blegdamsvej. Fotografi 1912. (Københavns Bymuseum).

den måde hengå over 10 år fra det øjeblik, da spørgsmålet blev rejst, inden fangerne kunne anbringes under mere betryggende og hygiejniske forhold.

Så snart amtsrådet fik sagen til behandling, blev der taget fat på forberedelserne, dels ved forhandlinger med fængsels-

Peter Jacobsen Tetens, 1797—1859.
Amtmand over Københavns amt 1847—59 og stiftamtmand over Sjællands stift 1850—59.
(Sjællands stiftamt).

kommissionen, dels ved udførelse af tegninger og planer. Det voldte imidlertid store vanskeligheder at finde en til formålet egnet byggegrund, og inden for voldene var det ganske umuligt. Hvor nødigt, man ville, måtte man altså søge udenfor. Den 2. februar 1846 købtes ved tvangsauktion det areal, hvorpå det nuværende ting- og arresthus er beliggende. Det var på næsten

3 tdr. land og kostede med en påstående bygning 9.030 rdl. Bygningen solgtes til nedrivning.

På denne grund opførtes så et nyt tinghus med lokaler for Nordre Birk, retssale for de 3 birker Nordre, Søndre og Amager, en mødesal for amtsrådet, mødelokale for forligskommissionen samt bolig for arrestforvareren. Umiddelbart ved siden af opførtes arrestbygningen med 36 celler og noget så nyt og hidtil ukendt og uprøvet som centralvarme i alle celler — eller i hvert fald i så mange, som man mente at have brug for.

Det nye ting- og arresthus indviedes den 18. decbr. 1848 ved en festlighed, som overværedes af kongen foruden en mængde notabiliteter og repræsentanter for kommunerne. Til indvielsen havde selveste Adam Oehlenschläger skrevet en pompøs kantate, og amtmand Tetens holdt indvielsestalen. Begge dele foreligger trykt.

Den 13. februar 1849 holdt amtsrådet sit første møde i den nye amtsrådssal.

I løbet af de godt 100 år, amtsrådet har eksisteret, har der været 11 amtmænd og 92 valgte amtsrådsmedlemmer.

Amtmændene har været følgende:

1842—45 stiftamtmand, kammerherre, greve Frederik Christian Julius v. Knuth til Bonderup. Han blev amtmand over Københavns amt i 1831 og tog sin afsked fra denne stilling i 1845, men vedblev desuagtet at beklæde embedet som stiftamtmand til 1850.

1845—47 amtmand, greve Henrik Moltke til Mullerup.

1847—59 amtmand, fra 1850 tillige stiftamtmand, kammerherre, assessor i Højesteret Peter Jacobsen Tetens.

1860—72 stiftamtmand, kammerherre Carl Frederik Simony.

1873—89 stiftamtmand, kammerherre, geheimekonferensråd Johan Christian baron Bille Brahe.

1889—1909 stiftamtmand, kammerherre Christian Peter Mathias Bache.

1909—11 stiftamtmand, kammerherre Frederik Lindam Dompierre de Jonquieres.

1911—15 stiftamtmand Andreas Dybdal.

1915—32 stiftamtmand, kammerherre Christian Emil Anker Ammentorp.

1932—35 stiftamtmand Frederik Martensen-Larsen.

1935— stiftamtmand Kresten Haugen-Johansen.

Af de 92 valgte amtsrådsmedlemmer har de 22 haft bopæl i Gentofte Kommune, i de første 68 år kun 7, der havde det til fælles, at de alle var landbrugere, og i de følgende 39 år 15, af hvilke ingen har været tilknyttet landvæsenet.

De 22 amtsrådsmedlemmer er opført i den orden, i hvilken de er valgt, og de, der er valgt samtidigt, i den rækkefølge, hvori de findes indført i valgprotokollen:

1842 (kun ½ år) krigsassessor P. F. H. Kalko, Bernstorff.
1848—54 gårdejer Ole Nielsen, Havsgård.
1850—51 sekretær G. F. Lindorff, Taffelbay og Høeghsminde.
1852—65 provst B. F. O. Boisen, Gentofte.
1856—65 gårdejer W. Rottwitt, Lundegård.
1868—80 rigsgreve W. C. E. Sponneck, Heslegård.
1899—1910 etatsråd Niels Andersen, Søholm.
1910—43 redaktionssekretær J. M. Josephsen, Gentofte.
1910—16 sagfører S. M. Thorsen, Hellerup.
1916—17 rektor Ernst Kaper, Ordrup.
1916—28 tømrermester S. M. Grumstrup, Hellerup.
1917—22 højesteretssagfører Ivan Kondrup, Ordrup.
1922—34 oberst H. Parkov, Charlottenlund.
1928—35 arkitekt Volmar Jensen, Gentofte.
1934—35 justitssekretær C. Toldberg, Charlottenlund.
1935—43 direktør H. Pade, Klampenborg.
1935— murermester Kr. Larsen, Hellerup.
1935—44 købmand Waldemar Jensen, Hellerup.
1942—43 direktør Holten Lützhøft, Hellerup.
1943— overtelegrafist Valdemar Christiansen, Vangede.
1943— baneingeniør O. Godskesen, Klampenborg.
1945—46 kontorchef Ejnar Wegener, Charlottenlund.